

İŞ YERİNDE ZORBALIK VE RUHSAL BOZUKLUKLAR İLİŞKİSİ "CİNSİYET FARKLILIKLARI ODAĞI"

*THE RELATIONSHIP OF BULLYING AND
MENTAL DISORDERS AT WORKPLACE
"FOCUS ON GENDER DIFFERENCES"*

İŞ YERİNDE ZORBALIK VE RUHSAL BOZUKLUKLAR İLİŞKİSİ “CİNSİYET FARKLILIKLARI ODAĞI”

THE RELATIONSHIP OF BULLYING AND MENTAL DISORDERS AT WORKPLACE
“FOCUS ON GENDER DIFFERENCES”

Nevin Küçük

N_HumaN © 2021
www.nhumandanismanlik.com

ÖZET

İş yerinde zorbalık konusu günümüz dünyasında giderek artan bir ilgi ile hem akademisyenler hem de işletmeler için çalışılır hale gelmiştir. Zorbalık ve mobbing kavramları çoğu zaman birbirinin yerine kullanılıyor olsa bile zorbalık ve mobbing birbirinden ayrı kavramlar olarak düşünülmesi, iş yerinde şiddet olgusunun değerlendirilirken temel farklılıkları ele almak önemlidir. Cinsiyet farklılıkları ve toplumsal cinsiyet konusu ise hem zorbalık hem de işe bağlı ruhsal bozukluklar açısından önemli bir değişkendir. Bu çalışma; iş yerindeki zorbalık ve ruhsal bozukluklar arasındaki ilişkiyi ve bu ilişkiyi etkileyen değişkenleri anlamak için hazırlanmış kavramsal bir analizdir. Zorbalık ve ruhsal bozukluklar arasındaki ilişki cinsiyet farklılıkları odağında ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: iş yerinde zorbalık, iş yerinde ruh sağlığı, cinsiyet, toplumsal cinsiyet

GİRİŞ

Leymann'a göre; iş yerinde zorbalık, düşmanca eylemler, baskılar, psikolojik veya fiziksel tacizler ve bireye, onu çalışma grubundan dışlamak için yapılan işe ve kişisel kimliğe yönelik tekrarlanan ve ısrarlı saldırılardan oluşur.¹ Aynı zamanda olumsuz muameleye maruz kalan kişinin bu eylemlere karşı kendini savunmada güçlük çekmesi durumunda, bir veya birkaç kişiden sürekli olarak olumsuz eylemlere maruz kalması durumu olarak tanımlanmaktadır.² İş yerinde zorbalık, Avrupa işgücünün yaklaşık %5 ila %30'unu etkileyen önemli bir mesleki stres etkeni olarak tanımlanmıştır.³ Zorbalık ve her türlü şiddet eyleminin çalışma yaşamında örgütsel ve bireysel bazda etkisi olduğu, önemli bir psikososyal risk etkeni olarak tanımlanabileceği unutulmamalıdır. İşle ilgili ruhsal bozukluklarda cinsiyet farklılıkları konusunda çeşitli çalışmalar yapılmış, bu çalışmalarda cinsiyet açısından temel farklılıklar görünür olmasa bile toplumsal cinsiyet odağı önemli bir değişken olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumsal cinsiyet; toplumun kültürü, değerleri, gelenekleri, göreneklere, inançları, normları ve üretim yapısının kadına ve erkeğe yüklemiş olduğu anlamı ifade etmektedir (Çaha ve Yılmaz, 2016).⁴ İş yerinde zorbalık ve ruhsal bozukluklar arasındaki ilişkide toplumsal cinsiyet genel yaşam stres faktörleri ile ele alınmalıdır.

Zorbalık ve Ruhsal Bozukluklar İlişkisi

1960'lardan bu yana, örgütsel ve yönetsel uygulamaların çalışanların ruh sağlığını etkilediği ve bu etkinin de kurumdan kuruma farklılık gösterdiği ortaya çıkmıştır.⁵ Ancak çalışanların iyi olma hallerine yönelik duyulan endişe kısa süre önce yönetim uygulamalarında ve iş sağlığı ve güvenliği uygulamalarında değişikliğe sebep olmaya başlamıştır. İş sağlığı ve örgütsel psikolojiye dair geleneksel yaklaşımlar, mesleğin anlam kazanması ve kişilerin iyi oluş potansiyelini destekleyen, olumlu örgütsel davranış (positive organizational behavior) perspektifini ortaya çıkaran yeni sosyal ve ekonomik bağlamlar tarafından sorgulanmaktadır. Psikolojik iyi oluş ve sağlık alanındaki ilk çalışmalar “Önceden var olan ruhsal bozuklukların örgütsel verimliliği nasıl etkilediği yaklaşımından” “çalışmanın insan psikolojisi üzerindeki

ABSTRACT

The subject of workplace bullying has become a topic of study for both academics and businesses with an increasing interest in today's world. Even though the concepts of bullying and mobbing are often used interchangeably, it is important to consider bullying and mobbing as separate concepts and to consider the main differences when evaluating the phenomenon of violence in the workplace. Gender differences and gender issues are important variables in terms of both bullying and work-related mental disorders. This work is a conceptual analysis prepared to understand the relationship between workplace bullying and mental disorders and the variables that affect this relationship. The relationship between bullying and mental disorders will be discussed in the focus of gender differences.

Keywords: workplace bullying, workplace mental health, gender, sex.

1 Leymann, H. (1990). Mobbing and psychological terror at workplaces. *Violence and victims*, 5(2), 119-126.

2 Olweus, D. (1993). *Bullying at school: What we know and what we can do*. Malden, MA: Blackwell Publishing, 140 pp., \$25.00.

3 Agervold, M. (2007). Bullying at work: A discussion of definitions and prevalence, based on an empirical study. *Scandinavian journal of psychology*, 48(2), 161-172.

4 Çaha, H., Çaha, Ö., & Yılmaz, E. (2016). *Türkiye'de Cam Tavan Sendromu Hizmet Sektöründe Kadın*. İstanbul: KADEM.

5 Kornhauser, A. 1965. *Mental Health of the Industrial Worker*. New York, NY: Wiley. Kornitzer, M. et al. 2006. “Job stress and major coronary events: results from the Job Stress, Absenteeism and Coronary Heart Disease in Europe study” in *European Journal of Cardiovascular Prevention and Rehabilitation*, Vol. 13, No. 5, pp. 695- 704.

olumlu ve olumsuz etkilerinin anlaşılmasına” doğru yön değiştirmiştir.⁶ Kültürel çeşitlilik ve teknolojik gelişmelerin artmasıyla çalışmanın doğasının geldiği son nokta, araştırmaların odağını “sağlık ve iş tatmini, performans yönetimi, örgütsel etkililik, iş güvensizliği ve işsizlik, presenteizm (işte var olmama sorunu), ve absenteizm (iş devamsızlığı)” konularına getirmektedir. Bununla beraber çalışanların ruh sağlığı, sağlık ve psikolojik iyi oluşlarının olumlu yönleri ve bunların geliştirilmesinde rol oynayan örgütsel faktörlerin korunmasına da daha fazla önem vermeye başlanmıştır. ILO perspektifine göre, iş yerinde ruh sağlığının korunması, önleyici stratejilere odaklanıldığında çok daha fazla etkili olmaktadır. İş sağlığı ve iş yerinde sağlığın önemine yönelik çalışmalar, iş yerindeki kadın ve erkeklerin ruh sağlığını ve psikolojik iyi oluşlarını destekleyerek ruh sağlığı bozuklukları riskini azaltmaya katkıda bulunabilir. İşe bağlı stres ve işe bağlı oluşabilecek ruhsal bozuklukların önlenmesi için psikososyal risk değerlendirilmesi yapılması ve risk yönetimi yoluyla gerçekleştirilen bir iş sağlığı uygulaması gerekmektedir. İş yerinde en sık karşılaşılan psikolojik bozukluklar depresyon, kaygı, stres ve travma-sonrası streştir.

Nolfe ve arkadaşları (2014), işin psikopatolojik etkilerine ilişkin gözlemlenen, işle bağlantılı en sık rastlanan psikiyatrik rahatsızlıkların; depresif bozukluklar, kaygı ve uyum bozuklukları, aynı şekilde travma sonrası stres bozukluğu semptomları olduğunu belirtmektedir.⁷ Nolfe ve Arkadaşlarının(2009) *İş Yerinde Zorbalık ve Ruhsal Bozukluklar Arasındaki İlişki: İtalyan Halkındaki Cinsiyet Farklılıkları* adlı çalışmasında İşyerinde psikososyal stres ile ruhsal ve psikosomatik bozuklukların başlangıcı arasındaki ilişkilere üç açıdan ele alınmıştır.⁸ Bu ilişkiler (a) işin organizasyonel özellikleri; (b) iş güvensizliği ve dezavantajlı sosyo-ekonomik durum; (c) kişilerarası çatışmalar ve kötü muamele olgusu (mobbing, iş yerinde zorbalık) olarak üç ana alanını ifade etmektedir.⁹ Bir dizi çalışma, iş yeri zorbalığının kurbanların sağlığı ve esenliği üzerinde zararlı etkileri olduğunu göstermiştir.¹⁰ Gözlemlenen bireysel sonuçlar arasında, sosyal izolasyon, sosyal uyumsuzluk, düşük benlik saygısı, uyku sorunları, konsantrasyon güçlüğü, kronik yorgunluk, depresyon, çaresizlik, öfke, kompulsiyonlar, kaygı ve umutsuzluk gibi psikosomatik ve psikolojik belirtiler

yer almaktadır.¹¹ Mavi yakalı ve beyaz yakalı çalışanlardan oluşan bir Norveç örneğinde, psikolojik şikayetlerdeki varyansın %13’ünü, kas-iskelet sistemi problemlerindeki varyansın %6’sını ve psikosomatik sağlık şikayetlerindeki varyansın %8’ini tek başına zorbalık açıklamıştır.¹² Zorbalığa uğramanın sonuçları geniş çapta incelendiği bir meta-analizde iş yerinde zorbalığın, örneğin ruh sağlığıyla ilgili olumsuz sonuçlarına dair sağlam kanıtlar göstermiştir.¹³ İş yerinde zorbalık güçlü bir psikososyal stres etkeni olarak karşımıza çıkmaktadır.

Cinsiyet Farklılıkları ve Toplumsal Cinsiyet

Hutchinson ve Eveline (2010) zorbalıkla ilgili etkili yayınların çoğunda cinsiyet faktörünün ya hiç tartışılmadığını ya da zorbalığın hem erkekleri hem de kadınları yaklaşık olarak eşit oranlarda etkilediği kısaca belirttiğini, dolayısıyla açık veya örtülü olarak cinsiyetin temel bir sorun olmadığını tartışıldığını öne sürmektedir.¹⁴ Benzer şekilde aynı çalışmada, politika yapıcılar ve örgüt temsilcileri zorbalığı cinsiyet ayrımı gözetmeksizin değerlendirmekte ve “cinsiyet alanı”nın zaten cinsel taciz politikaları kapsamında olduğunu iddia etmektedir. Zorbalık davranışında cinsiyet farklılıklarını araştıran bir dizi araştırma genellikle yaygınlık oranlarındaki cinsiyet farklılıklarına, tercih edilen zorbalık taktiklerine ve bildirilen sağlık etkilerine odaklanılmışlardır. Salin(2011) tarafından yapılan bir araştırma, zorbalık araştırmalarında bu konulara dikkat çekmiştir.¹⁵ Zorbalık vaka tanımlarına dayalı olarak, bu çalışma gözlemcinin, mağdurun ve failin cinsiyetinin etkileşim içinde olduğunu ve bir vakanın zorbalık olarak etiketlenip etiketlenmediğini etkilediğini göstermiştir. Ayrıca, kadınlar örgüt için daha olumsuz sonuçlar beklemektedir, bu da kadınların bunu daha ciddi bir sorun olarak gördüklerini göstermektedir.

Nolfe ve arkadaşlarının (2014) yukarıda belirtilen aynı çalışmasında¹⁶ Standardlaştırılmış klinik ve tanısal kriterlerle değerlendirilen veriler, cinsiyetten bağımsız olarak depresif bozuklukların daha yüksek zorbalık seviyeleri ile güçlü bir şekilde bağlantılı olduğunu göstermiş ve önceki çalışmalarla uyumlu olarak, sonuçlarımız iş yerinde zorbalığın psikiyatrik hastalıkların bir belirleyicisi olduğunu, kadın çalışanlara

6 Kahn, R. L., Wolfe, D. M., Quinn, R. P., Snoek, J. D., & Rosenthal, R. A. (1964). Organizational stress: Studies in role conflict and ambiguity.

7 Nolfe, G., Mancini, P., Mancusi, R., Zontini, G., & Nolfe, G. (2014). Work-related psychopathology: Rates in different work activities and relationship between subjective perception of work distress and psychiatric disturbances. *Work*, 47(4), 501-508.

8 Nolfe, G., Petrella, C., Zontini, G., Uttieri, S., & Nolfe, G. (2010). Association between bullying at work and mental disorders: gender differences in the Italian people. *Social psychiatry and psychiatric epidemiology*, 45(11), 1037-1041.

9 Nolfe, G., Petrella, C., Zontini, G., Uttieri, S., & Nolfe, G. (2010). Association between bullying at work and mental disorders: gender differences in the Italian people. *Social psychiatry and psychiatric epidemiology*, 45(11), 1037-1041.

10 Bowling, N. A., & Beehr, T. A. (2006). Workplace harassment from the victim's perspective: a theoretical model and meta-analysis. *Journal of applied psychology*, 91(5), 998.

11 Leymann, H. (1990). Mobbing and psychological terror at workplaces. *Violence and victims*, 5(2), 119-126.

12 Lazarus, R. S. (1991). Progress on a cognitive-motivational-relational theory of emotion. *American psychologist*, 46(8), 819.

13 Nielsen, M. B., Hetland, J., Matthiesen, S. B., & Einarsen, S. (2012). Longitudinal relationships between workplace bullying and psychological distress. *Scandinavian journal of work, environment & health*, 38-46.

14 Hutchinson, J., & Eveline, J. (2010). Workplace bullying policy in the Australian public sector: why has gender been ignored?. *Australian Journal of Public Administration*, 69(1), 47-60.

15 Salin, D., & Hoel, H. (2011). Organisational causes of workplace bullying. *Bullying and harassment in the workplace: Developments in theory, research, and practice*, 2, 227-243.

16 Nolfe, G., Mancini, P., Mancusi, R., Zontini, G., & Nolfe, G. (2014). Work-related psychopathology: Rates in different work activities and relationship between subjective perception of work distress and psychiatric disturbances. *Work*, 47(4), 501-508.

göre erkek çalışanlar arasında daha önemli olduğunu ortaya koymuştur. Uyum bozuklukları dikkate alındığında ise, cinsiyetten kaynaklı önemli farklılıklar bulunmuştur. Kadın grubu arasında uyum bozukluklarının çok faktörlü bir açıklaması olabileceğini varsayan araştırma iş yerinde zorbalığa ek olarak çeşitli yaşam olayları stresörlerinin önemli rol oynadığını belirtmiştir. Cinsiyet farklılıkları kadın ve erkek çalışanlarda farklı tanımlanmakta olup bu durumun toplumsal cinsiyet rolleri ile ilişkilendirilmesi mümkündür.

ILO toplumsal cinsiyete dayalı rollere dikkat çekerek, kadınlarda daha sık rastlanabilecek ve daha spesifik olabilecek psikososyal tehlikeleri şu şekilde tanımlamıştır:¹⁷

İş hayatında ve evdeki farklı/çifte roller,

Toplumsal cinsiyet rolleri ve sosyal beklentilerin etkisi,

İş yerinde cinsel taciz riski veya aile içi şiddet,

Daha düşük ücretlere daha ağır iş gerekliliklerinin olduğu cinsiyet temelli ayrımcılık.

Bu tanımlardan da görüldüğü gibi iş yerinde cinsiyet farklılıkları değerlendirmelerinde kadınların toplumsal cinsiyete bağlı genel yaşam stres faktörleri ile bakım yükleri öne çıkmaktadır.

TARTIŞMA

İş yerinde zorbalık konusu işe bağlı ruhsal bozukluklar konusunda önemli bir risk etkeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Zorbalık işe bağlı oluşacak pek çok ruhsal bozukluğun kaynağı ya da tetikleyicisi olabilmektedir. İş yerlerinde oluşturulacak zorbalıkla mücadele politikaları çalışanların sağlık ve refahı kapsamında ele alınabilecek önemli bir faktördür. Cinsiyete bağlı faktörlerde ise birbirinden farklı araştırma sonuçları görülse bile toplumsal cinsiyet konusu hem işe bağlı stresin hem de iş yerinde zorbalık sonucunda gelişebilecek ruhsal bozuklukların önemli bir belirleyici olarak karşımıza çıkmaktadır. Zorbalığın yol açtığı ruhsal bozukluklarda ek yaşam stres faktörlerinin kadın çalışanlarda öne çıktığı görülmektedir. Zorbalık ve ruhsal bozukluklar arasındaki ilişkiyi net olarak tanımlayabilirken cinsiyet değişkeninin etkisini anlama konusunda geniş ölçekli ve boylamsal araştırmalara olan ihtiyaç öne çıkmaktadır.

17 Uluslararası Çalışma Örgütü (2019). *İş Yerinde Stres: Ortak Bir Zorluk*. (Çev. N_HumaN Danışmanlık Merkezi). İzmir.

Toplumsal cinsiyet odaklı bu alanda daha çalışmaya ihtiyaç olduğu gibi, zorbalık ve risk faktörlerinin günümüz toplumunda yeniden değerlendirilip risk faktörleri konusunda güncel değerlendirmeler de gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Agervold, M. (2007). Bullying at work: A discussion of definitions and prevalence, based on an empirical study. *Scandinavian journal of psychology*, 48(2), 161-172.
- Bowling, N. A., & Beehr, T. A. (2006). Workplace harassment from the victim's perspective: a theoretical model and meta-analysis. *Journal of applied psychology*, 91(5), 998.
- Çaha, H., Çaha, Ö., & Yılmaz, E. (2016). Türkiye'de Cam Tavan Sendromu Hizmet Sektöründe Kadın. *İstanbul: KADEM*.
- Hutchinson, J., & Eveline, J. (2010). Workplace bullying policy in the Australian public sector: why has gender been ignored?. *Australian Journal of Public Administration*, 69(1), 47-60.
- Kahn, R. L., Wolfe, D. M., Quinn, R. P., Snoek, J. D., & Rosenthal, R. A. (1964). Organizational stress: Studies in role conflict and ambiguity.
- Kornhauser, A. 1965. Mental Health of the Industrial Worker. New York, NY: Wiley. Kornitzer, M. et al. 2006. "Job stress and major coronary events: results from the Job Stress, Absenteeism and Coronary Heart Disease in Europe study" in European Journal of Cardiovascular Prevention and Rehabilitation, Vol. 13, No. 5, pp. 695- 704.
- Lazarus, R. S. (1991). Progress on a cognitive-motivational-relational theory of emotion. *American psychologist*, 46(8), 819.
- Leymann, H. (1990). Mobbing and psychological terror at workplaces. *Violence and victims*, 5(2), 119-126.
- Nielsen, M. B., Hetland, J., Matthiesen, S. B., & Einarsen, S. (2012). Longitudinal relationships between workplace bullying and psychological distress. *Scandinavian journal of work, environment & health*, 38-46.
- Nolfè, G., Mancini, P., Mancusi, R., Zontini, G., & Nolfè, G. (2014). Work-related psychopathology: Rates in different work activities and relationship between subjective perception of work distress and psychiatric disturbances. *Work*, 47(4), 501-508.
- Nolfè, G., Petrella, C., Zontini, G., Uttieri, S., & Nolfè, G. (2010). Association between bullying at work and mental disorders: gender differences in the Italian people. *Social psychiatry and psychiatric epidemiology*, 45(11), 1037-1041.
- Olweus, D.(1993). Bullying at school: What we know and what we can do. Malden, MA: Blackwell Publishing, 140 pp., \$25.00.
- Uluslararası Çalışma Örgütü (2019). *İş Yerinde Stres: Ortak Bir Zorluk*. (Çev. N_HumaN Danışmanlık Merkezi). İzmir.

